

הלכות תפלה סימן קי

קי היוצא לדרך ופועלים מה יתפללו, וסדר תפלת הדרך ובהמ"ד. ובו ח' סעיפים :

א (א) *בשעת (ב) הדחק, כגון שהוא בדרך או שהיה עומד במקום שהוא טרוד, (ב) ונרא (ג) ששפסקוהו *או שלא יוכל להתפלל בכננה תפלה ארבה, כמתפלל אחר שלש ראשונות (א) 'הבינונו', ואומר אחריה שלש אחרונות. וצריך לאמרה (ד) מעמד. וכשיגיע לביתו אין צריך לחזור ולהתפלל. (ה) *ואינו מתפלל (ו) 'הבינונו' (ז) בימות (ז) הגשמים ולא במוצאי שבת ויום-טוב: **ב** הפועלים שעושין מלאכה אצל בעלי-הבית, אם אינו נותן להם שכר חוץ מסעודתן, (ח) מתפללין שמונה-עשרה, (ט) אכל אין יורדין לפני התבה ואין נושאין פניהם, (י) ואם נותן להם שכר, מתפללין (יא) 'הבינונו'. *¹ והאידנא אין דרך להקפיד (יג) בקב ומסתמא אדעתא דהכי משכירין אותם (יב) שיתפללו שמונה-עשרה: **ג** *ההולך במקום גדודי (יג) חנה ולקטים מתפלל 'צרכי עמך ברכים' וכו', ואינו צריך לא לשלש ראשונות ולא לשלש אחרונות, ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך, 'ואם יכול לעמוד עומד. וכשיגיע לישוב ותתקצר דעתו (יד) חוזר ומתפלל תפלת שמונה-עשרה ברכות: (ואם לא חזר להתפלל, הרי כאלו שכח (טו) להתפלל לגמרי, ונתבאר לעיל סימן קח) (כן משמע בבית-יוסף):

ד (טז) 'היוצא לדרך יתפלל יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתולכנו (ה) (יז) לשלום, וכו'. (יח) וצריך

א יור ב ברכות כ"ח
ב"ט ג שם ט"ו
ד הנחת מיטות פסק
ה סחלכות ברכות
ז ת פניות כ"ט ו'ו'
ז הרמב"ם פסק ד'
ה סחלכות
ז ברכות כ"ט ו'

באר היטב

(א) הגשמים. מפני שצ"ל ונתן טל ומטר, ובמשיך וי"ט צ"ל הברלה: (ד) דבך. וה"ה שילכו לבית-המנסת להתפלל בעשרה, ל"ח. וה"ה נהגו נהג, מ"א: (ס) לשלום. ואל יאמר אדם לתכור לך בשלום אלא לך לשלום, ופרא:

באר הגולה

אין לדחות דברי הגאון, עכ"ל ד"ס, והוה ה"א שהביא הרמ"א, ע"י ובר"מ: (ב) הדחק. או שהשעה עוברת, כנה"ג מ"א: (ג) ששפסקוהו. קאי גבי-ן אדלעיל כשהוא בדרך ונרא ששפסקוהו, אבל בל"ה מתפלל מתפלל או מושב, בית מ"א:

משנה ברוכה

ויאמר כל (כו) הנשח של ה"בקר" או "עציריך" שאומר השליח צבור במוסף, וזה מקרי ענין אסד, כי העקר בקדושה הוא "קדוש קדוש קדוש", ונתן שרון לעולם:

א (א) בשעת הדחק וכו'. אבל שלא בשעת הדחק, אמרנו במקרא דאכרי ליש אטאן דמתפלל "הבינונו". ומכל מקום (ב) בדיעבד יצא ואין צריך לחזור ולהתפלל. והאלה רבה מחמיר אפלו בדיעבד. וכתבו (ג) האחרונים, דאם רוצה שהזמן תפלה עוברת) אם יתפלל ארבה, ספר לקתמלה להתפלל "הבינונו", והניו בימות התפלה: (ד) ונרא ששפסקוהו. (ה) קאי גבי-ן אדלעיל כשהוא בדרך ונרא ששפסקוהו עוברי נרכים, דאי לאו הכי אפלו בדרך טוב יותר שיתפלל כל השמונה-עשרה ברכות בהליכה או בשיבתה, וקדלעיל בסימן עז, מלהתפלל "הבינונו" בקמיתה. וענין בפר"י מקדושים: (ג) 'הבינונו'. שהיא כוללת כל הרכות האמצעיות. וענין בטור ובית-יוסף את נסחה ופרושה: (ד) קמטמ. שהיא במקום תפלה שמונה-עשרה בשעת הדחק, כיון שהיא כוללת כלן. והקדושו כח תפלה זו לענין זה יותר משמונה-עשרה שמתר להתפלל במהלך בדרך, (ד) משום דאם יצטרך לעמוד יהיה טרוד ולא יוכל לכוון, מה שאין כן בזה דקצרה היא, לא יסרך עלי-די עמידתו. ואם עבר והתפללה במישוב, נשאר הפר"י מקדושים

* או שלא יוכל וכו'. רוצה לומר, מפני רב טרדותיו או שהוא חולה, וכו' ואין נזכרין להתפלל "הבינונו" טקמת הטרדות, ונראה לי שהשם לזה, דלכאורה קשה על הדין ושלש-עשרה מלעיל סימן קא סעיף א, ויאמר שם דאם אינו יכול לכוון את לבו ככלם וכו' את לבו על-כ"ל פנים אכבות, ומשטע דעל-ידיה סתילא מטר להתפלל על התפלה כיון שהוא אטם שאינו יכול לכוון: אף דיש לומר, וקאי דמרי דשכנה ברכות יכול לכוון, לכן הנידו לו להתפלל "הבינונו" ולא יומר, כדי שיקבל כל השמונה-עשרה בקצרה ובכונה, אבל שם מרי דלא יכול לכוון אפלו אלו הו' ברכות, לכן לא יתירו לו לקצר: וע"כ יתא דלא נהנו היום "הבינונו", שאנו חוששין שאפ"ה הו' לא יבט, ובענין דהבט הרמ"א שם בסוף א בנה"ג: אי נסי, מפני שאם באנו לקצר היום טקמת טרדה לא נתפלל לעולם תפלה שלמה מפני רב הטרדה, כעומתו הרמ"ם: * ואינו מתפלל "הבינונו" וכו' ולא במוצאי שבת ויום-טוב, ענין בחז"ש ר' עקיבא איני שפסקת לענין מוצאי שבת ויום-טוב אם השעה עוברת, יש לומר וכהו במוצאי שבת ויום-טוב מוטב שיתפלל "הבינונו" ולא יתיר הברלה, דע"כ לשיטת בדיעבד יצא ביעלמא בלא הברלה, משה שלא יתפלל כלל, עין שם טור: * והאידנא וכו' שיתפללו שמונה-עשרה, ענין במשנה ברוכה כמה שכתבנו דהוא הדין כל נפת התפלה כשאר כל אדם, אם טרד מאלה רבה, ופשיטא דהנדר להתפלל התפלות כיון התפלל, וכו' ושם ב"ש ברכות ט"ו ע"א דבר הפתחיל קורין, וכוונתו משי הרמ"ם יש פולגי, וכן שגשגין בזה, שאמרו ונתן תפלה עד כ"ח השמשות ששע: * ההולך במקום גדודי חנה ולקטים וכו'. ענין במשנה ברוכה, וכן משמע ברמב"ם דרין זה ארי שהגיע לו ונתן תפלה באמצע הדרך, וא"י צ"ל יס"ן סטור, ומכל מקום אפשר דהוא הדין

בספק, דאפשר דצריך לחזור ולהתפלל במקום כשקבא לביתו: (ה) ואינו מתפלל וכו'. מפני שצריך לומר "נתן טל ומטר" בברכת השנים, ובמוצאי שבת ויום-טוב צריך לומר הברלה, ואפילו אם רוצה לכלול בברכת "הבינונו" גם-כן אינו רשאי, והשעם ענין בבית-יוסף ובמגן אברהם. וענין בפר"י מקדושים ששפסק לומר, דאפלו בדיעבד אם התפלל "הבינונו" כאלו הנימים וכלל בתוכן, אפשר דלא יצא, דעבר על תקנת תנ"ל. וענין בבאר תולכה כמה שכתבנו בשם הגאון ר' עקיבא איני: (ו) 'הבינונו'. ענין במגן אדם שכתב דרוקא "הבינונו" אסור, אבל לקצר כל ברכה וברכה" וכלל בתוכם שאלה והברלה והנפתח, ענין שם בכלל כדן סטור, אם הוא חולה או שעת-הדחק גדול: (ז) בימות הגשמים. אלא מתפלל שמונה-עשרה, ואם הפסקוהו, ענין לעיל בסימן קד סעיף ה ובמשנה ברוכה שם: **ב** (ח) מתפללין שמונה-עשרה. (ה) שלש פעמים בכל יום כשאר כל אדם, (ו) שאין הפעלה הבית מקפיד בעובדו כיון שאינו נותן להם שכר: (ט) אכל אין וכו'. (י) שהוה עובד גדול, ומקפיד: (י) ואם נותן וכו'. (ט) כי או מקפיד הפעלה הבית אם יתקבד להתפלל כל השמונה-עשרה, ונתן לזה לפועלים בשעת הדחק וכו' (יא) 'הבינונו'. (ט) והניו דרוקא בימות התפלה, וכו' (יב) שיתפללו שמונה-עשרה. והוא הדין כל נפת התפלה כשאר כל אדם. ובכל הלכות-המיוחדות, דהוא הדין ששטרים לילך לבית-המנסת להתפלל בעשרה: וענין במגן אברהם, דהוה דרוקא במקום שאין דרך בצלרמכים להקפיד בכף. (י) ובכל מקום אין יורדין לפני התבה, כן מבט הפר"י מקדושים. ובפר"י מ"ד ש"א, דהאידנא יורדין גבי-ן לפני התבה, ונראה לי דאין לתחמיר אם על-ידיה לא יתאחר הזמן יותר: **ג** (יג) חנה ולקטים וכו'. רוצה לומר, לפי שאנו מושב דעתו כלל, ולכן פטורוהו או מלהתפלל אפלו תפלת "הבינונו": (יד) חוזר ומתפלל. הניו אם לא עבר צדן ומנה: (טו) להתפלל לגמרי. רוצה לומר, אף דהתפלל התפלה קצרה, כמאן דליקא דמאי לענין עצם מצות תפלה, ותנב להשליטה בתפלה הסמוכה, וקדלעיל בסימן קח. (י) והניו דרוקא אם מה שלא חזר והתפלל חנה בשננה, שלא היה יודע שכתב לחזור ולהתפלל, או טקמת שכמה, או שקלה הזמן בדרך ולא היה יכול להתפלל בבואו לביתו, אבל אם במיוד לא התפלל, הרי הוא מצות שאינו יכול לתקן. (יז) ואם עבר וזמן שני תפלות בדרך והצטרף להתפלל תפלה קצרה, אין משלומין לתפלה ראשונה: **ד** (טז) היוצא לדרך. סעיף זה מורי אפלו (יב) אמר שקבר התפלל שמונה-עשרה: (יז) לשלום. הנפטר (יג) מחבורו, אל יאמר לו "לך בשלום" אלא "לך לשלום"; וכשנפטר מן התה יאמר "בשלום" ולא "לשלום", והשעם, ענין סוף ברכות בענין-עקב בהכותב ובמה"ש"א: (יח) וצריך. (יז) ובדיעבד יצא אפלו אם אמר כל הנפתח בלשון תידי: (יח)

שער השני

(ט) כן משמע במגן אדם, אחר-כך הוצאתו כן בפרישה: (ב) עלת-הסיד וסאמר-כרובי ומגן-ובוים: (ג) כנסת הירולה ומגן-אברהם ושי"א: (ד) מגן-אברהם: (ה) ר"א"ש בברכות ט"ו ע"א: (ו) (ז) (ח) הכל בלבוש: (ט) דאי לאו הכי לא הרי לה להמחבר להסג' (מג"א): (י) עלת-הסיד ופשוט: (יא) בית-יוסף: (יב) אור ורז"ל: (יג) ברכות ס"ד: (יד) אחרונים:

הלכות תפילה סימן קי

ביאורים ומוספים

סימן קי

היוצא לדרך ופועלים מה תפילתו, וסדר תפילת הדרך ובהמ"ד

[משניב ס"ק א]

אבל שלא בשעת הדיקא¹ וכו', דאם רוצה שהתפילה עוברת².

1) וכשמסער שיגיע לביתו לפני סוף זמן תפילה, כתב לעיל (סי' פט ס"ק מב) שימתין ולא יתפלל בדרך.

2) וכתב הערוך השלחן (ס"ה) שמבואר כאן שלא די בכך שיתחיל את התפילה בתוך זמן תפילה, אלא צריך אף לסיימה תוך הזמן, שהרי עכשיו עומד עדיין בתוך זמן תפילה. וראה מה שכתבנו לעיל סי' פט ס"ק ה.

[משניב ס"ק ב]

מלהתפלל "הבינו" בעמידה. ועין בפרי"מקדים³.

3) שכתב (כאן אי"א ס"ק ב) שלדעת השו"ע (סי' צד ס"ט) שהמתפלל בישיבה עליו לחזור ולהתפלל בעמידה, ערוף להתפלל 'הבינו' בעמידה, אך כיון שקיימא לן שאין צריך לחזור ולהתפלל בעמידה [ראה משניב שם ס"ק כז], אם כן עדיפה תפילת שמונה עשרה בישיבה על פני תפילת 'הבינו' בעמידה.

[משניב ס"ק ד]

דאפשר דצריך לחזור ולהתפלל במקום קשקא לביתו⁴.

4) וכל הספק אם כשהתפלל 'הבינו' במישוב צריך לחזור ולהתפלל, הוא על פי המבואר לעיל (סי' צד ס"ק כז) שהמתפלל בישיבה או בהליכה אינו צריך לחזור ולהתפלל, והסתפק הפמ"ג מה הדין בתפילת 'הבינו', אבל לדעת השו"ע שם (ס"ט) בכל מקרה צריך לחזור ולהתפלל.

[משניב ס"ק ה]

ובמוצאי שבת יום טוב צריך לומר הברכה⁵ וכו', אם התפלל "הבינו" באלו הימים וקבל בתוכו, אפשר דלא יצא⁶.

5) וכן בתענית ציבור שאומרים 'ענו', ובט' באב שאומרים 'נחם' ובעשרת ימי תשובה שאומרים 'המלך המשפט', הסתפק האדר"ת (עובר אורה אות א) והמקור חיים (סי'א ד"ה ולא) אם יכול להתפלל 'הבינו'.

6) אמנם אם התפלל 'הבינו' במוצאי שבת מבלי להזכיר הברכה, לכאורה יצא, כיון שאין הזכרת הברכה בתפילה מעכבת, ודומה למה שכתב בבית הלל (ד"ה ואינו) שכשהשעה עוברת יכול להתפלל 'הבינו' אף במוצאי שבת (שיח הלכה אות ג).

[משניב ס"ק ו]

ידרוא "הבינו" אסור, אבל לקצו פל ברכה וברכה⁷.

7) אבל בשלש הברכות הראשונות ובשלש האחרונות, כתב החי אדם (כלל בד ס"א) שלא יקצר.

[ביה"ל ד"ה או שלא]

וקיים אין נהגין להתפלל "הבינו" ממת הטוה⁸.

8) אך חולה שקשה לו להתפלל שמונה עשרה, כתב הגשר החיים (ח"א פ"א אות ג ס"ק ה) שגם בזמנינו יכול להתפלל 'הבינו'.

[משניב ס"ק ז]

שאין דרך בעלי בתים להקפיד בקר⁹.

9) ולענין הליכה לבית כנסת מרחוק בכדי לקבל שכר פסיעות, כתב האורח נאמן (סי' טו) שדבר זה לא התייר לפועלים, והוסיף שהוא הדין שאינם רשאים להדר ללכת להתפלל בבית הכנסת ביחידות כשאין שם עשרה.

[משניב ס"ק טז]

היוצא לדרך¹⁰.

10) וגם אשה היוצאת לדרך, כתב בשו"ת לבושי מרדכי (מהדורת יו"ד סי' לה) שצריכה לומר תפילת הדרך. ואף אם נשים אינן חייבות בתפילה, מימ הרי כתב המג"א (סי' קו ס"ק ב) בשם הסמ"ג שבעת צרה חייבות להתפלל, ולדבריו אם כן גם על הנשים להתפלל להצלה במאורעות הדרך.

והנוסע בשבת מחמת פיקוח נפש וכדו', כתבו השערים מצוינים בהלכה (סי' סח בקונטרס אחרון ס"ק א) ובשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' מא) הגרי"ש דבליצקי (קונטרס תפילת הדרך סי'ב) שעליו לומר תפילת הדרך. וכן הורה הגרי"ש אלישיב והגרי"ש קרליץ (קונטרס שאלות המצוינות להגרי"א דינר ח"א עמ' מז). מאידך, דעת הגרי"ש קניבסקי (דרך שיחה ח"א עמ' רעו) שיתכן שלא יאמר, כיון שנוסע באיסור רק שמוכרח ליסוע ולא שייך לברך על זה, וסיים בצי"ע.

ואונן הנוסע בדרך המהיבית תפילת הדרך, כתב הכל בו (הלכות אבילות עמ' 124 ס"א, הובא בשש"כ פס"ד הע' עה) שיכול לאומרה, אך מוטב שיבקש מאחר שיוציאו יד חובה. מאידך, דעת הגרי"ש דבליצקי (קונטרס תפילת הדרך סי'י) שפטור מתפילת הדרך. והנוסע ברכב שזמנת בו, הורה הגרי"ש אלישיב (אשי ישראל פ"ג הע' לב) שיכול לאומרה, כיון שבתפילת הדרך מתפללים שהדרך תעבור בשלום, חו תפילה גם עבור המת. מאידך, דעת הגרי"ש דבליצקי (קונטרס תפילת הדרך שם) שלא יאמרנה, ומשום 'לועג לרש'.

והנוסע בט' באב, כתב הגרי"ש קניבסקי (אשי ישראל כסף הספר תשובה קנח) שיאמר רק את הברכה ולא את הפסוקים שנהגים לומר לאחר הברכה.

[משניב ס"ק יח]

ידביעבד יצא אפלו אם אקר קל הנקח בלשון יחיד¹¹.

11) ולצאת ידי חובת תפילת הדרך בשמיעה מרמקול, כתבו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' לח אות טו) והגרי"ש אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ט סוף ס"ק א) שאינו יכול לצאת בכך ידי חובה, מפני שהקול הנשמע מהמכשיר אינו הקול של המדבר עצמו. אמנם בהגה"ה (שם) הוסיף הגרי"ש אויערבך בשם החזו"א, שיתכן שגם דרך הרמקול נחשב כשומע ממש מפי המדבר. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (אורח ח"ב סי' קח) שלא ברור שהוא נחשב כקול אחר, והוסיף, שמשמע זה אפשר שמדינא אין למהות ביד אלו שרוצים לצאת ידי חובת קריאת המגילה דרך רמקול, וכן כתב (שם) ח"ד סי' קכז) והוסיף, שאף שמסתבר שיצאו ידי חובת קריאת המגילה, אך כיון שלא ברור להיתר וגם הוא ענין חדש, אין לעשות כן, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' פד) שדעתו נוטה למה שכתב בשו"ת אגרות משה, אלא שסיים שחלילה להנהיג דברים חדשים, ומימ אם כבר שמע דרך רמקול יקרא שנית בלי ברכה. מאידך, הגרי"ש פראנק (מקראי קודש פורים סי' יא) כתב שהשומע מגילה דרך רמקול יצא, ומשום ששומע את קול הקורא אלא שמעורב בו קול אחר, וראה מה שכתבנו לקמן (סי' קצג ס"ק ו). ולענין לצאת ידי חובת תקיעת שופר וקריאת המגילה בשמיעה מרמקול וכדו', ראה מה שכתבנו לקמן (סי' תקפו ס"ק ו וסי' תרפט ס"ק ה).

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִימָן קי

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה ההולך]

רק תפילה קצרה זו ולא תפלה הדרושה.¹²

ובטעם הדבר ביאר הגר"ש אלישיב (הערות על מסכת ברכות כט, ב), שכל זמן שהוא בדרך ועדיין לא התפלל, תפילה זו משמשת כתהליף לתפילת שמונה עשרה, שהרי שאלו בגמרא (שם) מה בינה לבין 'הביעור', שיסוד תפילת שמונה עשרה הוא בקשה על מילוי צרכי עמו ישראל, ובתפילה זו נפטר גם מתפילת הדרך, שכשאומר הנוסח 'כל צרכי עמך' כלולה בזה גם בקשה על הצלחת דרכו. אלא שלכאורה קשה להיפך, איך על ידי תפילת הדרך נפטר מתפילה קצרה שהיא במקום תפילה, וצריך לומר שסובר המשגיב שחייב להתפלל תפילה קצרה רק אם נזקק לתפילה להצלחת מצבו, וכיון שכבר התפלל על הדרך שוב לא חייבוהו להתפלל תפילה קצרה.

[משגיב ס"ק טו]

כל הנפסקי¹³ של תפילת הדרך¹⁴, שפחותה קנה תפילת נשמיטת יתרו¹⁵ וכו', "התני לחן" יאמר בלשון יחיד¹⁶.

13 ולהוסיף על הנוסח שקבעו חז"ל, דעת הגר"ש אויערבך (אשי ישראל פיג הע' ד') שיכול להוסיף בכל דבר לפי ענינו, ובגון ותצילנו מתאונות דרכים, או ממחבלים וכו', מאידך, הגר"ח קניבסקי כתב (אשי ישראל שם) שאין להוסיף, שהכל כלול ביכול מיני פורעניות.

ולומר יתחזירו לשלום, כתב הכף החיים (ס"ק יג) שכלול במה שאומרים יתביאנו למחח חפצנו לשלום. אמנם כתב שיש מהראשונים שהזכירו יתחזירו.

14 ואם התחיל לומר תפילת הדרך, ובאמצע אינו זוכר את המשך הנוסח, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל שם הע' לה) שאם הזכיר תפילה להצלחתו והצלתו מפגע רע, יכול לחתום את הברכה, ואף שלא אמר את כל הנוסח שתיקנו.

15 ויאמר כן בלשון רבים גם כשהוא הולך יחיד, ובטעם הדבר כתב המג"א (ס"י תקטה ס"ק א) שאי אפשר שלא יהיה אחד בסוף העולם שהולך גם כן לדרך.

ובטעם הדבר שאין מזכיר בתפילת הדרך 'מלכות', כתב בשעה"צ לקמן (ס"י רל ס"ק ט) שהיא רק תפילה ובקשה.

ולצאת ידי חובת תפילת הדרך על ידי שישמע מאחר, כתב הא"א (בוטשאטש, מהדורת סיעף ס"ד) שיכול לצאת ידי חובה, ואף על פי שהיא בקשת רחמים. אמנם, הגר"ש וואנר (קובץ אור ישראל ח"ב עמ' פד) והגר"ח קניבסקי (אשי ישראל שם הע' א) כתבו שלכתחילה טוב לברך בעצמו.

אך לצאת ידי חובה מאחר שאינו חייב בה, ובגון שכבר אמר תפילת הדרך, הסתפק בזה הא"א (בוטשאטש, שם) והגר"ש אויערבך (הליכות שלמה תפלה פכ"א דבר הלכה אות ט), שלכאורה כמו שבברכת הנהגון אינו יכול להוציא כשאינו מחויב בה, כך גם בתפילת הדרך.

16 וטעם הדבר, כתב המג"א (ס"ק י) שהוא על פי הסוד.

[משגיב ס"ק כ]

אפלו הוא נוסע לקום קרוב ונעתה לומר היום¹⁷.

17 וגם בזמנינו שמשך הנסיעה ברכים הוא קצר בהרבה, דעת הגר"ח קניבסקי (נקיות וכבוד בתפלה תשובה רכה) שכדאי לקחת את הטלית והתפילין עמו, והוסיף שגם הוא נוהג כן, אך בנסיעה בתוך העיר אינו לוקחן.

[משגיב ס"ק כג]

אלא להעמיד הסוסים¹⁸ אם אפשר לומר¹⁹.

18 אמנם לענין קריאת שמע, כתב לעיל (ס"י סג ס"ק י) שהיושב בקרון או בספינה לא צריך לעצור, ורק כשוכב על גבי בהמה הביא שתי דעות אם צריך לעצור.

19 וכשנוסע ברכבת או באוטובוס, ובקל יכול לעמוד, כתב הערוך השולחן (ס"יא) וכן הורה החזו"א (הגר"ח קניבסקי, מעשה איש ח"ה עמ' יא) שאם אפשר עדיף לעמוד, ויש לזרן בזה ממה שכתב המשגיב לעיל ס"ק כב.

[משגיב ס"ק כד]

פרוש, בקל יום יום²⁰ כל זמן שהוא בדרך מחיב לומר אותה²¹.

20 והוציא ביום והמשיך את הליכתו גם בלילה, כתב בש"ת שבע הלוי (ח"ה ס"י קסז) וכן כתב השולחן שלמה (ס"ב) שהדין הוא שהלילה הולך אחרי היום שעבר, ולכאורה כן משמע במשגיב להלן (ס"ק כו) שהלילה הולך אחרי היום שעבר, שכתב שאם לן באושפיזא ואחר כך חזר לטוע, צריך לברך תפילת הדרך בבוקר, ומשמע שעד אז היה שייך ליום שעבר, והוסיף הגר"ש דבליצקי (קונטרס תפילת הדרך ס"יג), שעד עלות השחר נחשב ללילה.

21 וגם אם הנסיעה השניה באותו יום אינה מסוג הנסיעה הראשונה, כגון שנסע תחילה באוטובוס ובירך ואחר כך נסע במטוס, דעת הגר"ש אלישיב (ספר ובלכתך בדרך, זילבער, פ"ב ס"א) והגר"ח קניבסקי (דולה ומשקה עמ' עד) שאין צריך לברך שנית.

[משגיב ס"ק כה]

אין צריך לתזר ולקבץ²².

22 אמנם החזו"א (ארחות רבנו ח"א עמ' סב) הסתפק בזה, וביקש שאחרי יציאתו ידי חובה.

והוא מונית וכדו' ששב באמצע היום לביתו מנסיעה, הורה הגר"ש אלישיב (הגר"א דינר בשמו, ספר זכרון שיה תפילה עמ' תריא) שנחשב כאילו דעתו להמשיך לנסוע כיון שזוהי עבודתו, ואינו צריך לברך אלא פעם אחת ביום.

ואם יצא מביתו ואמר תפילת הדרך ומאיוו סיבה חזר לביתו על דעת לצאת שנית, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פיג הע' ה) שלכאורה צריך לברך שנית, וצ"ע.

[משגיב ס"ק כו]

ואחר כך חזרו לנסע²³, יש לברך תפילת הדרך בפקר בלי תתימה²⁴.

23 אבל אם ישן שנת קבע אפילו תחת כיפת השמים, הורה הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה תפלה פכ"א ס"ב) שיש לברך שנית.

24 ובאופנים אלו שאומרים תפילת הדרך בלי ברכה, כתב הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה שם דבר הלכה אות ו, ובמשגיב ביצחק יקרא) שרצוי שיכלול תפילת הדרך בברכת שמע קולנו של תפילת שמונה עשרה שמתפלל בטרם יצא לדרכו. וגם אם בסוף לא יצא, כתב בש"ת שבט הלוי (ח"י ס"י כא אות ג) שאינו הפסק בתפילה, שהרי אמרו 'כשהיה דעתו לצאת', ואפילו אם לא היה בדעתו לצאת הרי בקשה זו שייכת בכל הזמנים. וכן כתב בש"ת בצל החכמה (ח"ה ס"י טו-טז).

והנוסע באניה, כתב השערי תשובה (ס"ק ה) בשם הברכי יוסף (ס"ק ט) וכן הורה הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה שם ס"ב) שיאמר

באר הגולה קלט

ח' כבט יונה ט' ג' ל'
כ"ו סיוון ח' ז' טו'
כ"ב

הלכות תפלה סימן קי

(ט) לאמרה (כ) בלשון (ו) [ו] רבים. (כא) ואם אפשר (כב) יעמוד מליץ פשיאמנה. [א] ואם היה רוב (כג) אין צריך (ו) לירד: ה' אין צריך לומר אותה אלא פעם אחת (ח) [ח] (כד) ביום, אפילו (כה) אם נגוח בעיר באמצע היום. אבל אם דעתו ללון בעיר ואחריו נמלך ונצא ממנה לעבר חוצה לה או לשוב לביתו, (כו) * צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת: ו' הר"מ מרוטנבורק פשטה יוצא (כז) לדרך (ט) [ט] בבקר היה אומרה אחר יחי רצון. כד' להסמיכה לברכת הגומל חסדים ותהיה ברכה (כח) הסמוכה (י) לתברתה:

באר היטב

[ו] רבים. עבדי. וכבר, שקבל שליטת כל יום קצת מסורי תהלים בתורה והקנה טוב לו, והפסל שיש לו לנה, וכל הפתחה אתו נוק, ומסוף לנה מים הרבים פק יד מהלכות אכל, ועין מהיום סימן חכ. והפסל מסביר לא יפטר אלא מסוף דבר הלכה: [ח] ביום. עבדי. ועין בריו בשם השו"ת הרד"ק כ"ח, אם לן במקום שבו שוכן להספיל הפל י"ח, שיש צורך לומר תפלה הדרך כאלו יצא בתולה, ואם לן שלא במקום ישבו או שני חללים ביום ומלילה, פס ראשון וברך וחתם וכשאר ימים וברך ולא חתם עבד. והכריז גם ע"י דהיה קשר לם יאמר תפלה הם בשם ראשונה שהסירה וכשאר ימים וברך כלא חסיקה ע"ש: [ט] בבקר. עבדי. עין לקמן סי' יא, ועין בע"י. והכריז גם שפסל שצריך על תורת קרא שני דפשי ט"ז לברך כל שצא מספח ביתו ללכת לדרך אף שצדו ביה, עין שם. ומשבותיכם ח"ב סי' טו ס"ב כ"ח וד"י יוסף הא"ר והכריז שבתולה יציאתו מביתו אין לברך עד שמתחיל בדרך אבל כשכבר הוא בסוף התפלה ק"ס שיש צורך. ועין בא"ר דכ"ס בריב"ד יוצא לשאמר בביתו והחזיק לילך לדרך אף ביום ראשון ע"ש. ועין מהפארשיטתו בפתחת הירוש' ששם פשטה לאמרה, אפילו הניח קרוב לפלח אפילו חוץ פרסה אומרה, ואלא פסטה, וקשה להקל ולברך גר השו"ת ואמנם גם הפארשיטתו שפסל מנה וצ"ל וברך תנחתו לביתו והניח סמוך לביתו חוץ פרסה שלא יברך:

(י) לתברתה. שאינה פוסחת בביתו. ואם הולך באמצע היום יסמיכה לברכה אחרת בגון שיאכל או ישקה דבר וברך ברכה אחרונה, או ישיל מים ויאמר אשר צו, ש"ה י"ב ואגדה, ונהיגם לט' רשות מהגדולים והמקובלים לדרך, ויש ספק במים הנ"ל נמליים בסנתרין, פירשי' נטלו רשות כד' שהפסלו עליהם, ע"י:

משנה ברוכה

אם הוא מברך לצאת לדרך של דודי היה ולקיים את ששכר התפלה, אין צריך להתפלל ע"פ"ן רק תפלה קצרה זו ולא תפלה הדרך¹¹², וכן משמע באור ור"ע. ואם יצא לדרך והתפלל תפלה הדרך, ובאמצע הדרך נודע לו שהוא מקום דודי היה ולקיים, נראה לו ואין צריך עוד להתפלל תפלה קצרה זו, ונקבל בזה שאמר מהחלה "והיציאתו מכל איוב ואורב בדרך ומכל מיני פגעים וע"פ וכו'": * צריך לחזור ולהתפלל וכו'. עין במשנה בריעה השעם, ולפי זה נראה דכל"שכן אם לן בארשיטת והשקים ק"ס בבקר לנה לדינו, דצריך לברך תפלה הדרך אף שלא האיר צדו היום, דנה הרי הסתייגו מנוה, וכן משמע קצת בבאור הגר"א מברכה דנה כמו ברכת התורה וכו', ובברכת התורה קומא לן לעיל בסימן זו דצריך לברך ברכת התורה חכך כשהשמים; אף לשאן דפרי"מגד"ס שכתב ובכל בקר יאמר אותה, משמע קצת שלא כדברינו, ואולי נקט לשון זה משום דלכתחלה נכון לצאת כפירוש. ואפילו אם תפסי לומר דטוב יותר להסתיין מלומר תפלה הדרך עד אור היום, על"ל"פנים אם יתקן לו שאן לא יוכל לומר, כגון שיקנה או סמוך לפרסה לביתו, מוטב

(יט) לאמרה וכו'. פרוש, כל הנספח¹¹³ של תפלת הדרך¹¹⁴, שמתוך כך תפלתו נשמעת יותר¹¹⁵, ובשם ספר הקנה (טו) כתבו, דמלת "ותאני לחן" יאמר בלשון יחיד¹¹⁶: (כ) בלשון רבים. ודוקא (טו) בתפלה הקבועה לרבים, אבל כשאדם רוצה לבקש איזה בקשה בעד עצמו אין צריך להתפלל בלשון רבים. וצ"ע בתורה בדרך. וכבר אמרו: המסתלק בדרך ומפנה לבו לכטלה, מתחייב בנפשו; אבל לא יצן בתלכה, דלמא אתי לאטרווי [תענית דף י"ד]. וכתב הסג"ר אברקם: ואפשר דביושב בעגלה ואיש אחר מנהיג הסוסים, שרי אפילו עיין. עוד משמע בגמרא, דמהלך בדרך צריך להרעוב עצמו מעט, כי השביעה קשה אז למעים (י) מפני טוה הדרך. (יט) ודנה כל אדם שיהיה לו פה, אפילו הולך במקום קרוב ובמקום דשכיח פה, כי כמה פעמים שיקרה מקרות, רחמנא לעלן, בדרך. ונכון

באר הגולה

לכל ירא' שמים בעת יציאתו לדרך שיקח עמו השלית ותפילי שלו, אפילו הוא נוסע למקום קרוב ודעתו לחזור היום¹¹⁷, פן יקרה איזה מקרה ותבטל מטעוה. ובפגותונו הרבים, יש עובדי רבים שאין לוקחין עמן אפילו תפילין, וסומכין עצמן שבדרך ישאלו מאחרים, ועונם גדול, כי תרבה פעמים מצוי שעל"ד"יה עובדים זמן קריאת שמו ותפלה, כשמתמיהם עד שידעו להם: ועוד, שלוקחין תפילין כמה שקב בדם ואין מקפידים אם הקשר של ראש הוא לפי מדתו או לא: (כא) ואם אפשר. כגון (יט) שהתבריות מתמנת: (כב) יעמוד מליץ. אף (כ) אם עובד עמידתו יטרדו, מחר לומר במהלך או במישב: (כג) אין צריך לירד. (כד) שירידתו וצלייתו טורדתו, אלא (כז) יעמוד בקהלה מליץ אם אפשר לו, שאם ירוב הרי הוא במהלך, (כג) והוא הדין ליושב בעגלה שאין צריך לירד, אלא להעמיד הסוסים¹¹⁸ אם אפשר לו¹¹⁹: ה' (כד) ביום. פרוש, (כד) בכל יום ויום¹²⁰ כל זמן שהוא בדרך מחייב לומר אותה¹²¹: (כה) אם נגוח. ורוצה לומר, שמתעבב שם אינה שעות כד' לנוח ואחריו חוזר והולך לדרך, בין ששקנת בעיר דעתו היה לחדו ולילך, אין צריך לחזור ולברך¹²²: (כו) צריך וכו'. דהרי הסתייגות. (כז) וכל"שכן אם לן בדרך בארשיטתו בלידה דצריך לברך בבקר, (ט) אף אם הוא נוסע כל הלילה, דהניג שאינו לן בקביעות בארשיטתו, (כז) רק נגוח איזה מעט זמן בארשיטתו ואחריו חוזר לנסע¹²³, יש לברך תפלת הדרך בבקר בלי חתימה¹²⁴, ועין בבאור הלכה: ו' (כז) לדרך בבקר. פרוש, כשהיה נחזי לפעמים לילך לדרך בבקר קדם התפלה, והיה אומר הברכות בדרך, היה מסמיק התפלת הדרך אחר "יחי רצון", (כח) אבל כשהוא מסלק את התפלה אין יכול לומר תפלת הדרך קדם התפלה, דהלא על"ל"פנים אסור לאמרה עד שהחזיק בדרך, וכמו שכתוב בסעיף ז: (כח) הסמוכה לתברתה. שאינה פוסחת ב"כרית". (כט) ואם הולך באמצע היום יסמיכה לברכה אחרת, כגון שיאכל או ישקה איזה דבר וברך ברכה אחרונה¹²⁵, או ישיל מים ויאמר "אשר צו". (ל) ובמקום שאין יכול לעשות כל זה, כגון שאין לו על מה לברך, וגם הוא יושב בעגלה בין אנשים ואינם רוצים להסתמין עליו עד שארז וצלה,

שער הצינון

(טו) מגן אברקם: (י) רש"י שם: (יא) חיי'אדם: (יב) גמרא: (יג) אלהי רבה ושי"א: (כא) לבוש: (כב) מגן אברקם: (כג) חיי'אדם ושי"א: (כד) כל האמרונים, ולא כפי' תנ"ש: (כז) פרישה ושי"א: (כז) מוכת מצערי תשובה וכן נראה, ולא צריך מברכת התורה דבגנעו כל הלילה מעדים האמרונים שלא לברך בבקר: (כז) פשוט: (כח) מגן אברקם ואלהי רבה ושי"א, ולא כפי' ט"ו¹²⁶: (כט) ש"ה וקמגן אברקם ושי"א: (ל) עלת' חמור ופרישה וחי'אדם ושי"א: וכן משמע בבאור הגר"א:

הלכות תפילה סימן קי קיא

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק כח]

אף על-פי-כן מותר לומר תפילת הַתְּהַרְגֵנוּ וכו', וְנִתְּנָה לְטַל רְשׁוֹת מַהְדּוּלִים וּמִתְבַּרְכִים קְשׁוּלִים בְּתַרְגֵּי וכו', דְּשָׂמָא יִפְלַ בְּאַחַת הַתְּהַרְגֵי.²⁹

27) וכן נהגו החזו"א והגרי"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' סא) שאמרו תפילת הדרך אפילו כשאינה סמוכה לחבירתה.

28) וכשיתבאר מביטול, כתב הרמ"א (יו"ד סי' רפה ס"ב) שיניח ידיו על המזוזה ויאמר "ה' ישמור צאתי וכו'", והקפ החיים (ס"ק כז) כתב שההולך לדרך ישתדל שיעשהו שליח מצוה, או שיקח בעצמו מטבע על מנת לינתו לצדקה במקום שמגיע אליו.

29) וכהיום שיש תאורה בדרכים, כתב השערים מצוינים בהלכה (סי' סח ס"ק ד) שאין נוהרים בזה, וראה מה שכתבנו לעיל (סי' צ ס"ק נא) מדברי הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה פח).

[משנ"ב ס"ק כט]

שלא יאמרנה לְשַׁעֲרֵי הַיָּם בְּתוֹךְ הַיָּם שְׂדֵי בְּהַר וכו', דְּהִינְיָ שְׂבָעִים אָמָה וּמַעַט יוֹתֵר סְמוּךְ לְעִיר³⁰ לְאַחַר שֶׁקָּבַר לְלוֹ קַל הַקְּתִים.³²

30) ובטעם הדבר ביאר בשו"ת באר שבע (סי' מה), שכשהוא עדיין בתוך העיר יש לחוש שמא לא יצא לדרך ותהיה ברכה לבטלה, ועוד שצריך שתהיה הברכה 'עובר לעשייתו'.

31) ולכן את שיעור הפרסה, שהוא שיעור הדרך שעליה יכול לומר תפילת הדרך, כתב הקצות השלחן (סי' סו בדה"ש ס"ק ד) שמחזירים רק לאחר השבעים אמה, שאם לא כן הרי לאחר שבעים אמה כבר יהיה בתוך הפרסה של המקום שאליו מגיע, ושוב לא יוכל לומר תפילת הדרך.

32) וכשיש בית נוסף בסוף השבעים אמה מהעיר וכן הלאה, לא דן בזה המשנ"ב, אבל המחצה"ש (ס"ק ד) כתב שמחזירים מהבית האחרון, וכמו לענין ערובין, ואפילו שזה כבר מחוץ לעיר.

[משנ"ב ס"ק לו]

וְעַיִן לְקַטְן בְּסִימָן רַל לְעַנְּנָן מַה שֶׁמִּתְפַּלֵּל לְשִׁיבָא מִן הַיָּבֵשׁ, וּבְמִשְׁקָה בְּרוּחָה שְׂבָעִים.³³

33) שכתב השו"ע שם (ס"א), והמשנ"ב ס"ק ב) שאם נכנס לברך שמצויים בו מזמונים רעים שמחפשים עלילות על אנשים, כשיצא מהעיר יש לומר 'מודה אני לפניך שהוצאתי וגו' וכשם שהוצאתי כן תוליכני לשלום' וגו', עד סוף תפילת הדרך, והעיר במשנ"ב שם (ס"ק ג) ששם משמע שאומרה מיד ביציאתו מהעיר, והרי כאן מבואר שאין לאומרה עד שהחזיק בדרך, ותירץ שכיון שמיד שיוצא מהעיר צריך לומר הודאה, אומר או גם את תפילת הדרך שכוללה בה. ובשעה"צ שם (ס"ק ה) הוסיף על פי המבואר כאן, שכיון שכבר נמצא בדרך יכול לאומרה אף שהוא עדיין בעיר.

[משנ"ב ס"ק לז]

אֵינוֹ קוֹסֵם סִפְּנָה מִן הַסֵּתֵם³⁴ וכו', אִזּוּ יֵשׁ לְבָרֵךְ תְּפִלַּת הַתְּהַרְגֵנוּ בְּכָל גְּלוּתוֹ³⁵ וכו', גַּם הַנוֹסֵעַ עַל מַסְלַת הַתְּהַרְגֵנוּ יֵשׁ לוֹ לְבָרֵךְ תְּפִלַּת הַתְּהַרְגֵנוּ.³⁶

34) ובנסיעה בין תל אביב לירושלים, דעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פכ"א ס"ג) שאין לברך, שהרי צריך להיות מקום של שתי פרסאות בלי ישוב, ועוד, שכיון שלאורך כל הדרך מצויים כלי רכב, נחשבים כולם כשיירה אחת, ונמצא שעדיין לא יצא כל בני השיירה את העיר, אולם באותם מקומות שיש רק

ישוב ערבי, הואיל וכעת איכבים הם, יש לראותו כלא מיושב [וראה בהערה הבאה]. והוסיפו בשם הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה שם ארחות הלכה הע' 11), שהגרא"מ שך אמר לו שגם הגרי"י מבריסק נהג שלא לברך בנסיעה כזו, אולם הגרא"מ שך נהג לברך ולהסמיכה לברכת אשר יצר, וכן לדעת החזו"א יכול לברך בנסיעה כזו, וכפי שיבואר טעמו בהערה הבאה.

35) ולכן הורה החזו"א (ארחות רבנו ח"א אות רח) וכן הורה הגרי"נ קרליץ (חוט שני ריבית קובץ ענינים עמ' קמו) שגם בנסיעה מעיר לעיר יש לאורך הדרך בתים, מימ יכול לומר תפילת הדרך מחשש לתאנות דרכים.

ולומר בתוך העיר מחשש לתאנות דרכים, הורה הגרי"נ קרליץ (שם) שאף לדעת החזו"א אינו מברך, שעיקר התקנה היא לברך בדרך, ודרך נקראת דוקא כשיוצא מעיר לעיר. והוסיף, שערים המחוברות זו לזו יתכן שנחשבות כעיר אחת, ולא צריך לומר.

והגרי"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' שצו, אעלה בתמר עמ' כה, דולה ומשקה עמ' עב) כתב בשם החזו"א, שאף מעיר לעיר המחוברות בבתים יכול לומר תפילת הדרך בברכה, שהרי אם הוא מקום סכנה גם בנסיעה בתוך העיר יכול לאומרה, וכמו שמבואר במשנ"ב כאן, וכל הנסיעות של היום נקראות הן בחזקת סכנה, אך אינו חובה.

ודעת הגרש"ז אויערבך (אשי ישראל פי"ג הע' כד) שתפילת הדרך תיקנו רק מחמת ליסטים והיות רעות ולא מחשש תאונות דרכים, אך במקומות סכנה כשטחי ערבים וכדו', יכול לברך, ויתכן שאפילו בתוך העיר. והוסיף, שבמקומות שכבר מברכים, אפשר להוסיף גם מפני תאונות דרכים, וכדלעיל.

ואם אמר תפילת הדרך בלי ברכה, ותוך כדי הנסיעה התברר לו שבדרך זו אפשר לומר תפילת הדרך בברכה, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל שם הע' כב) שלבאורה יכול לחזור ולומר תפילת הדרך בברכה.

36) והנוסע במטוס, דעת הגרי"י קמנצקי (אמת ליעקב הע' 139) שיאמר תפילת הדרך כשמתחיל המטוס לנסוע במהירות על מסלול ההמראה, והגרש"ז אויערבך הורה (משנ"ב ביצהק וקרא והליכות שלמה תפלה פכ"א ס"ד) שיברך כשמתרומם המטוס לגובה כזה שאם יפול ממנו סכנה היא.

ואם לא בירך וזכר כשכבר קרוב המטוס לנחיתה, כתב הגרי"ח קניבסקי (דולה ומשקה עמ' עד) שבידענדי יכול לברך גם בתוך הפרסה הקרובה לעיר שאליה מגיע, שנחשב עדיין כמקום סכנה.

[משנ"ב ס"ק לז]

תוֹךְ פְּרָסָה³⁷

37) ושיעור פרסה זה, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פי"ג הע' כו) שמחזירים מהבית הראשון של העיר שאליה מגיע, ולא מוסיפים לעיר שאליה מגיע עוד שבעים אמה כשם שמשערים ביציאתו מהעיר לדרך.

[ביה"ל ד"ה זאין לאמרה]

שְׂאִיקָה עִיר קְרוּבָה בְּעַד דָּךְ נִתְּנָהוּ בְּתוֹךְ פְּרָסָה³⁸

38) וכשנוסע יותר מפרסה בדרך שיש בה סיבובים וכל הסיבובים הם בתוך שיעור פרסה ממקום לינתו, כתב האי"א (בוטשאטש, ס"ו) שיכול לברך, שהרי נוסע פרסה, מאידך, בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' סח) כתב שהוא בכלל ספק הביה"ל, ולכן באופן זה יאמר תפילת הדרך בלי חתימת הברכה.

מילואים

הלכות תפילה סימן קו

המשך מעמוד קלד

27) אולם אם לא הזכיר בזמן קריאת שמע, כתב לעיל (סי' נח ס"ק בו וסי' סז ס"ק ג) שחייב להזכיר גם אחרי זמנה, כיון שמן התורה זמנה כל היום.

28) ובטעם הדבר כתב לעיל (סי' נח שם), שהוא כדי לקבל עליו עול מלכות שמים.

שמים. והוסיף, שלדעת הגר"א היינו דוקא במי שתורתו אומנותו כרשב"י וחבריו, אבל אנו צריכים להפסיק אף לתפילין.

[משנ"ב ס"ק ט]

כדי להזכיר יציאת מצרים בזמן קריאת שמע²⁷ וכו', טוב שיקנה קל קריאת שמע אף ששקבר זמנה²⁸.

הלכות תפילה סימן קו קח

המשך מעמוד קלה

[ביה"ל ד"ה טעה]

והדלקתן קטעין ת¹⁹ וכו', דשקא לא תקנו דמשלימה²⁰ וכו', אלא בודאי לא התפלל ולא בספק²¹.

19) שהתבאר שם שאם התעסק באיזה עסק, והיה סבור להתפלל אחרי שיגמור את העסק ואחר כך שכח להתפלל, נחשב כאנוס ויש לו תשלומין.

20) וביאר התהלה לדוד (ס"ק ו), שכל הספק הוא אם מחויב להשלים על ידי שיתנה, אבל אם רצה להשלים ודאי שיכול, ואין צריך לחדש בה דבר.

21) ובשםתפסך אם אמר 'טל ומטר' בתוך הל' יום מתחילת זמן הזכרתה, העבר זמן התפילה, דעת הגר"צ פראנק (מקראי קודש פסח ח"ב סי' סח) שחייב לחזור ולהשלים בתורת דאי, ולא נחשב בגדר ספק.

[משנ"ב ס"ק י]

ד"ה ק"ב ה"צ זמנה²².

22) דהיינו שהגיע זמנה גם של תפילת התשלומין, וכמו שצ"ח המג"א (ס"ק ג) לשריע סי' רלב סי"ב, שאף קודם לשאר התפילות אסור לאכול סעודה, וכפרטי הדינים שם.

וכשמתפלל מנחה בתורת תשלומין לתפילת שחרית, כתב לעיל (סי' ע ס"ק ב) שאסור לו לאכול קודם שיתפלל את התפילה הראשונה, שכיון שעדיין לא התפלל באותו יום, נוהג בו האיסור לאכול קודם התפילה [המבואר בשו"ע לעיל סי' פט סי"ג ובמשנ"ב שם ס"ק כא]. והוסיף התהלה לדוד (ס"ק ב) שאסור לו אפילו לטעום, וכדלעיל (סי' פט ס"ק כא ו-כח), וגם אסור לו לאכול אף קודם שיתפלל את התפילה השניה, כיון שהיא תשלומין לשחרית.

[משנ"ב ס"ק יא]

שלא יפסיק לכתחילה ביניהם בשום דבר²³ וכו', מה שכתבנו שם בבאור הלכה בשם האור נרוע²⁴.

23) ואת התפילין, כתב האורח נאמן (ס"ק ז) שיכול להשאיר עליו, ואף שהוא תשלומין של ערבית שבה לא מניחין תפילין.

24) שכתב השריע שם (ז"ל), שברכת 'אהבה רבה' פוטרת מברכות התורה אם למד מיד לאחריה, הניחא הביהיל שם (ד"ה אם) שכל עניני התפילה לא נחשבים הפסק בין הברכה ללימוד, אך דוקא כשלא הפסיק ביניהם בדיבור.

[משנ"ב ס"ק ז]

וקראשונה לתשלומין¹⁹ וכו', שאין לנו אלא דברי המהר"א¹⁹ וכו', שבטען שחזור ומתפלל יתנה¹⁸.

13) וכן אם משלים במנחה, ואמר בראשונה 'שים שלום' ובשניה 'שלום רבי' [לנטוח אשכנז], כתב הל"קט הקמח (החוש, סי' קח ס"ק טו בשם ספר ליקוטי חבר בן חיים ח"א סי' קח) שניכר מכך שהראשונה לתשלומין.

14) אמנם בספריו מנחה ישראל (פ"ח ט"ט) ונדהי ישראל (פ"ח ס"ק כז), לשהיה בצבא ובמקומות הגדחים, הכריע להקל שלא לחזור להתפלל.

15) ולא כתב שגם יחדש בה דבר, וכמו שמבואר גם להלן (ס"ק לג) שבספק אם יצא ידי חובה חזר להתפלל ומתנה, ואינו צריך לחדש בה דבר.

וגם בשבת אם הקדים להתפלל תפילת תשלומים, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ל הע' לה) שיכול לחזור ולהתפלל ואין צריך להתנות, כיון שכל אלו שמעיקר הדין צריך לחזור ולהתפלל, ויכול לחזור גם בשבת, ואף שבחול אומרים שטוב שיתנה.

[משנ"ב ס"ק ט]

ולא נזכר זה עד אחר תפילה שניה¹⁶ וכו', קמאן ולא התפלל קלל דמנא לענין זה¹⁷ וכו', דבנה יוצא לכל הדיעות¹⁸.

16) ואם נזכר אחרי התפילה הראשונה ואף על פי כן התפלל תפילה שניה לתשלומין, כתב התורת חיים (סופר, ס"ק ו) שצריך לחזור ולהתפלל פעמיים - אחת לחובה ואחת לתשלומין.

17) וביאר הגר"ח קניבסקי (קהלות יעקב ברכות סי' טו), שלבאורה תלוי דין זה במחלוקת שהביא המשנ"ב להלן (ס"ק לב) בין ר"י לבין חכמי פרוניניצה האם מי שהחסיר הזכרת ראש חודש נחשב כלא התפלל, אלא שהוסיף שיתכן שאפילו אם נחשב כלא התפלל, מימ כיון שעסק בתפילתו החיובית, אף על פי שטעה בה, מימ התשלומין לא באו פתאים, אלא לאחר עסק בתפילה.

18) דהיינו אפילו לדעת הפמ"ג (משב"ז ס"ק ב, הובא בשעה"צ ס"ק טו) הסובר שאם לא אמר 'טל ומטר' גם תפילתו השניה לא עלתה לו, כיון שהקדים תשלומין לחובה.

הלכות תפילה סימן קי

המשך מעמוד קלט

מקום מסודר לכל אחד לישון אינו נחשב שלן בקביעות, כיון שהאניה כל הזמן במצב של נסיעה (הגר"י נויבירט, אשי ישראל פ"ג הע' ג).

תפילת הדרך בברכה רק ביום הראשון, ובשאר הימים יאמר בלי ברכה. והוסיף הגר"ח אורעבך, שבשאר הימים יכלול תפילת הדרך בברכת שמע קולנו, וכדלעיל, וגם באניות שבזמנינו שיש

מילואים הלכות תפילה סימן קי המשך מעמוד קודם

וכתב לעיל (סי' מז ס"ק יא) שיש אומרים שלברכה קצרה אי אפשר להסמיך ברכה אחרת. [נראה בהגהות חתם סופר שלא מועיל להסמיכה לברכה הראשונה שלפני האכילה, כיון שהאכילה נחשבת הפסק, אך דעת המשגיב לקמן (סי' רט ס"ק ח) שאכילה אינה הפסק]. ואף שגם ברכת בורא נפשות אינה חותמת בברוך, צריך לומר שהטעם שאי אפשר להסמיך לברכה שאינה חותמת בברוך הוא משום שהכל נראה כברכה אחת, אבל 'בורא נפשות' כיון שמסיים בה 'ברוך חי העולמים', שוב אין זה נראה כברכה אחת (שיח הלכה אות טו).

[שעה"צ ס"ק כח]

מג"א ברקס ואלהי רבה ושי"א, דלא כפי"ז²⁵].

(25) אמנם במשגיב להלן (ס"ק כט) כתב שבדיעבד יש לסמוך על הטי"ז.

[משגיב ס"ק כח]

קגון שיאכל או ישתה דבר ויברך ברכה אחרונה²⁶].

(26) ומשמע שלא מועיל להסמיכה לברכה ראשונה שלפני האוכל, כיון שברכה ראשונה נחשבת לברכה קצרה [כיון שאינה חותמת בברוך].

הלכות תפילה סימן קיא

המשך מעמוד 278

ואם טעה באמצע התפילה בדבר שמחמתו צריך לחזור לראש התפילה, כתב לקמן (סי' קיד ס"ק כא) שאין צריך לומר שנית 'יה' שפתי' וגו', כיון שעדיין לא הסתלק מהתפילה. אך אם כבר סיים את התפילה, כתבו בשו"ת אגרות משה (אריח ח"ה סי' כד אות ח) והגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה קסט) שצריך לומר שנית 'יה' שפתי' וגו', מאידך, השערי תשובה (סי' תכב ס"ק ד) כתב שגם באופן זה אין צריך לומר שנית 'יה' שפתי' וגו'.

(4) ולכן אם התחיל לומר 'יה' שפתי' וגו', כתב לעיל (סי' סו ס"ק לה) שלא יענה אמן על ברכת 'גאל ישראל' ששומע מהשי"ן, ואפילו לדעת הרמ"א (כאן, ושם סי' ז) הסובר שקודם שהתחיל 'יה' שפתי' וגו' מותר לענות אמן.

[משגיב ס"ק ב]

ואפילו בשהיה בעלמא²⁷ יותר מקדי דבור יש לנהר לכתחלה²⁸ וכו', כדי שאילת תלמיד לנב²⁹].

(5) וגם להרהר בדברי תורה, כתב האדרי"ת (עובר אורח) בשם ספר ארני פו, שאסור בין גאולה לתפילה.

(6) והשלש פסיעות שפוסעים קודם תפילת שמונה עשרה [כמו שכתב השו"ע לעיל סי' צה ט"א], כתב התהלה לדוד (ס"ק א) שאין נחשבות להפסק, כיון שהן לצורך התפילה, והקצושי"ע (סי' יח ט"ב) כתב שאת השלש פסיעות לאחוריו יעשה לפני שמסיים את ברכת גאל ישראל, ולאחר שסיים את הברכה יחזור לפנו שלש פסיעות.

(7) בשיעור תוך כדי דיבור, כתב לקמן (סי' קכד ס"ק לד) שיש אומרים שהוא בכדי שיאמר שלש תיבות ויש אומרים שהוא בכדי אמירת ארבע תיבות, ולהלכה כתב (סי' תפז ס"ק ד) ובשנה"צ שם ס"ק ג, וכן בס"י רו ס"ק יב ובשנה"צ שם ס"ק י ובס"י תקפ"ב ס"ק ז) ששיעורו שלש תיבות, ולקמן (סי' רסז ס"ק ט) כתב ששיעורו ארבע תיבות. והורה הגרי"ח קניבסקי (שער העין תשובה לג) שהעיקר הוא ששיעורו שלש תיבות, מאחר שכן הם המשגיב בשני מקומות ומאחר שבשנה"צ (סי' תפז שם) תמה על התמ"ג שכתב ששיעורו ארבע תיבות, והביא שכן פסק הרמב"ם וכן דעת רוב האחרונים ששיעורו שלש תיבות. ומה שכתב לקמן (סי' רסז ס"ק ט) ששיעורו ארבע תיבות, ביאר השיח הלכה (ח"ב סי' קיח אות ג) ששם מדובר לענין מי ששכח בשבת ואמר 'שומר עמו ישראל לעד' במקום 'הפורש סוכת שלום', שהדין הוא שגם אם לא יתקן דיבורו מימי יצא ידי חובה, ואם כן אינו מופסד שום דבר גם אם מתקן תוך כדי שיעור אמירת ארבע תיבות, ואדרבה מריח שתיתקן דיבורו לפי הדעות שהשיעור הוא בכדי אמירת ארבע תיבות.

[משגיב ס"ק ג]

דקדו"ש וקד"ש אין לצנות³⁰, וקדלעיל בסימן סו סעיף טו³¹.

(8) ולשתוק ולשמע קדיש וקדושה, כתב התהלה לדוד (ס"ק א)

[משגיב ס"ק לה]

מי שישבב ללמוד ביחודות³² וכו', שלא ישקח בתקלתם³³].

(32) וגם אם אינו יודע ללמוד בעצמו רק שומע מאחר שלומד, כתב האורח נאמן (ס"ק לב) שיש לומר תפילה זו, שמימ נקרא מיושבי בית המדרש.

(40) והעיר הגרי"ש אלישיב (שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב ברכות כח, ב), שרואים כאן את העומק בדקדוק המידות, עד כדי כך שאפילו גדולים כרבי נחניא חששו שיכשלו בזה, וצריך כל אחד להתפלל ולהוש לעצמו שלא תהיה לו נגיעה במכשול זה.

[משגיב ס"ק לו]

ואלה שתי תפלות חוקה³⁴].

(41) וגם בשבת, כתב הגרי"ח קניבסקי (דולה ומשקה עמי' עח) שיש לאומרה.

[משגיב ס"ק לה]

צריך לומר בן ככל ערב אחר גמר למודר³⁵].

(42) וכשמפסיק מלימודו במשך היום על מנת לחזור ללמוד לאחר מכן, כתבו האורח נאמן (ס"ק לה) והגרי"ח קניבסקי (דולה ומשקה עמי' עז) שאין צריך לאומרה אלא בסוף היום, לאחר גמר הלימוד. אך אם אינו לומד כל היום, כתב הכף החיים (ס"ק ס) שיאמר אותה אחרי שסיים את לימודו היום, וגם אם יחזור אחר כך ללמוד, כתב הגרי"ח קניבסקי (שם עמי' עח) שמימי את התפילה שלפני הלימוד אין צריך לומר שנית.

סימן קיא

דין סמיכת גאולה לתפילה

[משגיב ס"ק א]

מפר לומר פסוקים קדם³⁶ 'ה' שפתי תפתח³⁷ וכו', דפסוק זה מקבל תפילה הוא³⁸ וכו', אין להפסיק בינו לתפלה שמונה"ע שרה³⁹].

(1) ונהגו בזה כמו שכתב הטור (כאן) בשם יש אומרים, שקודם מנחה ומוסף אומרים את הפסוק 'כי שם ה' אקרא'.

(2) וכן אם טעה בתפילת שחרית או ערבית בדבר שמחמתו צריך לחזור ולהתפלל שנית וכבר סיים את תפילתו, ועליו לומר שנית 'יה' שפתי' וגו' וכדלהלן, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ג הע' נט) שיכול לומר גם 'כי שם ה' אקרא'.

(3) ובטעם הדרב כתב הלבוש (ס"א), שאומרים פסוק זה מפני שבו אנו מתפללים שיפתח ה' יתברך את שפתינו כדי שנוכל להגיד תהלותיו בכוונה, ולכן הוא כחלק מהתפילה.